

της συνειδήσεως εἶνε ἀλήθεια ἰσχύουσα καὶ καθολικῶς ὁμολογουμένη, ἐπ' αὐτῆς δὲ στηρίζεται ἡ ἀποδοχὴ ἐνωτικῆς βάσεως τῆς προσωπικότητος. Ἐφ' ὅσον τοιαύτη βάσις δὲν δύναται ν' ἀποδοθῆ εἰς ἰδιαίτερον ἀπλοῦν τοῦ σώματος ὄργανον, οὐδὲν ἐπιστημονικῶς δύναται νὰ ἀντιταχθῆ κατὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἐκτὸς τῆς ψηλαφῆ τῆς ὕλης ὑπάρχει καὶ ὃν ἄυλον, αἰθέριον, ἀστάθμητον καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ πνευματικόν. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐκ τῆς ἀλληλουχίας τῶν ἰδεῶν ἔλαβον τὸ ἐνδόσιμον τὴν μὲν καθαρῶς ὕλιστικὴν δόξαν, καθ' ἣν τὸ συνειδὸς χαρακτηρίζεται ὡς ἀπλῆ τοῦ ἐγκεφάλου λειτουργία, νὰ θεωρήσω ὡς αὐθαίρετον, τὴν δὲ μεταφυσικὴν θεωρίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως ἰδικιτέρως ψυχῆς ὡς δυνατὴν καὶ δεδικαιολογημένην, καὶ νῦν ἔτι μετὰ τὰς νέας τοῦ Φόγτ ἀντιπαρατηρήσεις, δὲν δύναμαι νὰ πεισθῶ ὅτι ἡ περὶ πνευματικότητος τῆς ψυχῆς θεωρία εἶνε σφαλερὰ ἢ ὅτι στερεῖται λογικῆς βάσεως.»

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τῶν Gesammelte Abhandlungen zur wissenschaftlichen Medicin τοῦ Rudolf Virchow (Frankfurt a. M. 1856), ἔχει δ' ἐν πρωτοτύπῳ **καθαρόν** καὶ **ὀλόκληρον** (διότι ὁ κ. Ἰ. Σκαλιτσούνης **συνέφυρε** καὶ **ἠκρωτηρίασεν** αὐτό) ὡς ἐξῆς (σελ. 16) :

Alle diese Betrachtungen drängen uns mit Nothwendigkeit auf die Frage von der Einheit des Bewusstseins, welche sich überdiess als unmittelbares Ergebniss des subjectiven Gefühls schon von der ersten Zeit des Lebens an (vgl. Note 4) darstellt und welche so sehr als eine allgemein zugestandene und gemeingültige Thatsache betrachtet wird, dass gerade darauf sich die Forderung eines einheitlichen Substrates des Bewusstseins begründet. Von dem Augenblicke an, wo ein solches nicht in einem besonderen, einfachen Organe des Körpers aufgewiesen werden kann, ist wissenschaftlich gegen die Möglichkeit nichts mehr einzuwenden, dass ausser dem palpablen Stoff noch ein imponderables, wenn man will immaterielles, ätherisches oder rein geistiges Wesen existire, dessen wesentlichste erkennbare Eigenschaft eben das Bewusstsein ist. Für mich war diese Gedankenreihe die Veranlassung, die rein materialistische Auffassung des Bewusstseins als einer einfachen Hirnfunction als willkürlich und die allerdings transcendenten Annahme einer besonderen Seele als möglicherweise berechtigt zu erklären, und noch jetzt kann ich trotz der Gegenbemerkungen von Vogt mich nicht überzeugen, dass dieser Standpunkt irrtümlich ist oder der Folgerichtigkeit entbehre. Nur möchte ich besonders hervorheben, dass ich durch die Annahme einer individuellen Seele das Wesen des Bewusstseins auch nicht um das Mindeste klarer erkenne

und dass ich es daher in Abrede stellen muss, dass das WISSENSCHAFTLICHE BEDUERFNIS zu einer solchen Annahme führe.

Παραλείποντες τὴν καταδειξίν τῆς πολλαχῶς ἐν τῇ γενομένη μεταφορᾷ ὑπαρχούσης ἀνακριθείας καὶ πλημμελείας, εὐεξελέγχτου ἄλλως οὔσης, τοῦτο μόνον ἀρκούμεθα παρατηροῦντες, ὅτι ἐκ τοῦ παρατεθέντος τοῦ Βιρῳ-βίου χωρίου **ἀπεκόπη** ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ ἡ τελευταία τῆς περικοπῆς περίοδος (ἣν ἡμεῖς ἀραιοῖς γράμμασιν ἀνεγράψαμεν), ἀμετάφραστος μείνασα, **καίπερ** λέγουσα τὰ ἐξῆς :

« **Ἄλλ' ὁμῶς ἰδικιτερώς ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω ὅτι διὰ τῆς παραδοχῆς ἀτομικῆς ψυχῆς οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον τὴν οὐσίαν τῆς συνειδήσεως διηγινώσκω σαφέστερον, καὶ ὅτι ἄρα ὑφείλω νὰ διαμψιδοθήσω ὅτι ΧΡΕΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ἔχει τὸ πρᾶπαν πρὸς τοιαύτην παραδικήν** » (*).

Ἐκ τοῦ περιεχομένου δὲ τῆς περικοπῆς ταύτης ἐννοεῖ τις κάλλιστα τὸν τε λόγον καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀποκοπῆς.

Οὕτω συντάσσονται παρ' ἡμῖν αἱ **ἐπιστημονικαὶ** (καὶ κάλλιστα αἱ **ἀληθῶς** ἐπιστημονικαὶ) συγγραφαί, τοιαῦτα εἶνε τὰ **ἱπποτικά** ὄπλα τῶν **τηλόθε** **πάτρης** σωτήρων τοῦ Ἔθνους καὶ προμάχων τῆς Ἀληθείας! Ἐξ ὄνυχος τοιούτου κρίνει πᾶς τις προσηκόντως τὸν λέοντα!

C. MALLET

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

κατὰ μετάφρασιν

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Δ. ΨΑΛΒΗ.

ΘΑΛΗΣ

(Συνέχεια. Βλέπε τὸ προηγούμενον φύλλον.)

Καθ' ὃν χρόνον ἐπεδίδοτο εἰς ἐπιμύχθους σπουδὰς ἀναγομένως εἰς τὴν ἀστρονομίαν, ἐπιστήμην ἧς ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο ὁ θεμελιωτής, ὁ Θαλῆς, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἠσχολήσατο εἰς κοσμογονικὰς ἐρεῦνας. Θεωρεῖ τὰ ὕλικα ὄντα, οἰαδήποτε καὶ ἂν ὦσιν, ὡς προερχόμενα πάντα ἐκ τῆς ἀναπτύξεως μοναδικῆς τινος ἀρχῆς. Ἡ ὕλική αὕτη

(* Περὶ τὴν ἐξῆς ἀνάλογον διδασκαλίαν τοῦ Haeckel (ἐν « Προμηθεῖ » Α', σελ. 336) : « Ὁ φυσιοδίφης λοιπὸν εἶνε πάντῃ ἀνίκανος νὰ φαντασθῆ τὴν τε γένεσιν καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς ὕλης διὰ τοῦτο δὲ τὴν ἐν τῷ σύμπαντι ὑπάρχουσαν ποσότητα ὕλης θεωρεῖ ὡς γεγονὸς δεδομένον. Ἄν δὲ τις αἰσθάνηται τὴν ἀνάγκην νὰ παραστήσῃ εἰς ἐαυτὸν τὴν γένεσιν τῆς ὕλης ταύτης ὡς ἔργον ὑπερφυσικῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας, δυνάμειός τινος δημιουργικῆς ὑπαρχούσης ἐκτὸς τῆς ὕλης, οὐδὲν ἡμεῖς εἰς τοῦτο ν' ἀντίσωμεν ἔχομεν. Ἀρκούμεθα δὲ μόνον παρατηροῦντες ὅτι ἐκ τῆς ἀντιλήψεως ταύτης οὐδὲν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον προαίτιον ὕφελος ὡς πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν τῆς φύσεως γνῶσιν »

ἀρχή, ἡ ἀρχικὴ αὐτὴ οὐσία, τὸ γενεσιουργόν τοῦτο στοιχείον πάντων τῶν ὄντων εἶνε τὸ **ὔδωρ**.

«Τῶν δὴ πρώτων φιλοσοφησάντων, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, οἱ πλείστοι τὰς ἐν ὕλης εἶδει μόνας ψήθησαν ἀρχὰς εἶναι πάντων· ἐξ οὗ γὰρ ἔστιν ἅπαντα τὰ ὄντα καὶ ἐξ οὗ γίγνεται πρόωτον καὶ εἰς ὃ φθίρειται τελευταῖον, τῆς μὲν οὐσίας ὑπομενούσης, τοῖς δὲ πάθεσι μεταβαλλούσης, τοῦτο στοιχείον καὶ ταύτην ἀρχὴν φασιν εἶναι τῶν ὄντων. . . Τὸ μὲν πλῆθος καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς οὐ τὸ αὐτὸ πάντες λέγουσι, ἀλλὰ Θαλῆς μὲν, ὁ τῆς τοιαύτης ἀρχηγὸς φιλοσοφίας **ὔδωρ εἶναι** φησὶ (δι' ὃ καὶ τὴν γῆν ἐφ' ὕδατος ἀπερήματο εἶναι), λαβὼν ἴσως τὴν ὑπόληψιν, ἐκ τοῦ πάντων ὄραν τὴν τροφήν ὑγρὰν οὔσαι· καὶ αὐτὸ τὸ θερμὸν ἐκ τούτου γιγνόμενον καὶ τούτῳ ζῶν (τὸ δ' ἐξ οὗ γίγνεται, τοῦτ' ἔστιν ἀρχὴ πάντων), διὰ τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν, τὸ δ' ὔδωρ ἀρχὴν τῆς φύσεως εἶναι τοῖς ὑγροῖς. (**Ἀριστοτέλους μετὰ τὰ φυσικὰ**, Β. 1. 3)

Διογένης ὁ Λαέρτιος ἐπικυροῖ κατὰ τοῦτο τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀριστοτέλους :

«Ἀρχὴν δὲ τῶν πάντων **ὔδωρ** ὑπεστήσατο.»

Τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν παρέχει καὶ ὁ Κικέρων : «Thales Milesius qui primus de talibus rebus quaesivit, a q u a m dixit esse initium rerum» (1).

Ἐν τέλει δὲ ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ **Εὐαγγελικῇ** αὐτοῦ **προπαρασκευῇ** ποιεῖται τὸν αὐτὸν πάντη περὶ τοῦ Θαλῆτος λόγον :

«Θάλητα πρώτον πάντων φασιν ἀρχὴν τῶν ὄλων ὑποστήσασθαι τὸ **ὔδωρ**. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ εἶναι τὰ πάντα καὶ εἰς αὐτὸ χωρεῖν.» (2)

Ἄλλ' ἀρχὴ γέ ἡ γνώμη αὕτη ἀνήκει ἀρχικῶς εἰς τὸν Θαλῆτα ἢ ἦτο προγενεστέρα αὐτοῦ ; Ἀκουσόμεν ἔτι τοῦ Ἀριστοτέλους ἐνταῦθα :

«Εἰσὶ δὲ τινες οἱ καὶ τοὺς παλαιαίους καὶ πολὺ πρὸ τῆς νῦν γενέσεως καὶ πρώτους θεολογήσαντας οὕτως οἴονται περὶ τῆς φύσεως ὑπολαβεῖν. Ὀκεανὸν τε γὰρ καὶ Τηθύν ἐποίησαν τῆς γενέσεως πατέρας, καὶ τὸν ὄρκον τῶν θεῶν ὔδωρ, τὴν καλουμένην ὑπ' αὐτῶν Στύγα τῶν ποιητῶν τιμιώτατον μὲν γὰρ τὸ προσβύτατον, ὄρκος δὲ τὸ τιμιώτατόν ἐστιν. Εἰ μὲν ἀρχαία τις αὕτη καὶ παλαιὰ τετύχηκεν οὔσα περὶ τῆς φύσεως ἡ δόξα, τάχ' ἂν ἀδηλον εἶη, Θαλῆς μὲν τοι λέγεται οὕτως ἀποφῆνασθαι περὶ τῆς πρώτης αἰτίας.» (3)

Οἱ ποιηταὶ ὡσαύτως εἶπον ἅπερ καὶ οἱ θεολόγοι, καὶ ὁ Ὅμηρος, ὅστις πιθανῶς συνέλεξε τὰς ἀρχαίας ἱερατικὰς παραδόσεις τῆς Ἰωνίας, εἶπεν ἐν τῇ τετάρτῃ τῆς Ἰλιάδος ῥαψωδίᾳ

«Ὀκεανὸν τε Θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύ.»

Οὕτω δὲ τὸ κοσμογονικὸν σύστημα τοῦ Θαλῆτος οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ συμφωνοῦν πρὸς τὰς ἱερατικὰς καὶ ποιητικὰς παραδόσεις. Καὶ ἐὰν πιστεύσωμεν περὶ τούτου τὸν Στράβωνα, ἢ περὶ τοῦ ὕδατος αὕτη θεωρία, λαμβανόμενου ὡς ἀρχῆς πάντων τῶν ὄντων, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ ἡ γνώμη πλείστων Ἰνδῶν φιλοσόφων ἰσχυριζομένων ὅτι τὸ

(1) «Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὅστις πρώτος περὶ τοιούτων πραγμάτων ἠρεύνησε, τὸ **ὔδωρ** εἶπεν ἀρχὴν τῶν ὄντων». Cicero de natura deorum L. I.

(2) **Εὐσεβίου Εὐαγγελικῆ προπαρασκευῆ**. Β:βλ. I. Κεφ. 8.

(3) Ἀριστοτέλης **Μετὰ τὰ φυσικὰ** Β. 1. 3.

ὔδωρ, ἀπλοῦν ὄν καὶ ὁμογενὲς κατὰ πάντα αὐτοῦ τὰ μέρη, ἠδύνατο νὰ δεχθῆι ἀπειρίαν διαφόρων μορφῶν καὶ νὰ καταστῆ οὕτως ἡ ὕλη καὶ τῶν ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτων σωμάτων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τοῦ κοσμογονικοῦ συστήματος τοῦ Θαλῆτος, δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ὑποδείξωμεν, ὅτι ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ συστήματος τούτου, **ὔδωρ ἀρχή**, ἦτο καθαρῶς ὑποθετικὴ καὶ προέκυπτεν ἐξ ἀπεικασιῶν φανταστικῶν μᾶλλον ἢ ἐξ ἐρευνητῶν ἀσπληγῶς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως. Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ πᾶσα ὑπόθεσις, ὅσα τοιμηρὰ καὶ ἂν ἦ, στηρίζεται πάντοτε εἰς γεγονότα τινά, εἶνε περιεργον νὰ καταμάθωμεν τίνες παρατηρήσεις ἤγαγον τὸν Θαλῆτα εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἐκαυτοῦ **ἀρχῆς**. Ἴδου ὁ λόγος, ὃν δίδωσιν ὁ Εὐσέβιος : (4)

«Ἐξ ὕδατος δὲ φησι (Θαλῆς) πάντα εἶναι καὶ εἰς ὔδωρ πάντα ἀναλύεσθαι· στοχάζεται δὲ ἐκ τούτου πρώτον ὅτι πάντων τῶν ζῴων ἡ γονὴ ἀρχὴ ἐστίν, ὑγρά οὔσα· οὕτως εἰκὸς καὶ τὰ πάντα ἐξ ὑγροῦ τὴν ἀρχὴν ἔχειν. Δεύτερον ὅτι πάντα τὰ φυτὰ ὑγρῷ τρέφεται τε καὶ καρποφορεῖ· ἀμοιροῦντα δὲ ζῆραινεταί. Τρίτον δὲ ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ πῦρ τὸ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ τῶν ἀστρῶν ταῖς τῶν ὑδάτων ἀναθυμιάσει τρέφεται καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος. Διὰ τοῦτο καὶ Ὅμηρος ταύτην τὴν γένεσιν ὑποτίθειται περὶ τοῦ ὕδατος :

Ἄκεανόν, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.»

Τοιαύτη δὲ εἶνε καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἡ γνώμη :

«Διὰ τε δὴ τοῦτο τὴν ὑπόληψιν λαβὼν ταύτην καὶ διὰ τὸ πάντων τὰ σπέρματα τὴν φύσιν ὑγρὰν ἔχειν.» (5)

Ἴσως ἔτι ἡ γνώμη αὕτη ὑψηλορεύθη αὐτῷ ἐκ τῆς εὐκολίας τοῦ μετασχηματισμοῦ μεθ' ἧς τὸ ὔδωρ μεταπίπτει ἀπὸ τῆς ρευστῆς καταστάσεως εἰς τὴν ἀεριομόρφον δι' ὑψώσεως τῆς θερμοκρασίας, καὶ εἰς τὴν στερεάν διὰ καταψύξεως. Εἶνε δὲ πιθανόν ὅτι συνηθροισμένοι πᾶσαι αὐταὶ αἱ παρατηρήσεις ἤγαγον τὸν Θαλῆν νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ ταύτης τῆς ἀρχῆς τὴν κοσμογονίαν αὐτοῦ, ὅτι **ὔδωρ ἀρχή**, δηλαδὴ ὅτι τὸ ὔδωρ εἶνε ἡ ἀρχὴ πάντων τῶν ὄντων, τὸ ὄντογονόν στοιχείον. Ἐν τῇ γενικῇ διατάξει τῶν ὄντων τὸ πῦρ καταλαμβάνει τὴν ἀνωτέραν χώραν· ὁ ἀήρ χώραν ἠττον ὑψηλὴν, τὸ δ' ὔδωρ τὴν κατωτάτην χώραν, οὕτως ὥστε χρησιμεύει τοιοῦτοτρόπως ὡς βᾶσις εἰς πάντα τὰ ἄλλα. Ὁ Θαλῆς θεωρεῖ τὴν γῆν ὡς στηριζομένην πανταχόθεν ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ μαρτυρεῖ τούτο, διακρήθην λέγων ἐν τῷ περὶ οὐρανοῦ συγγράμματι, ὅτι φιλόσοφοι τινες θεωροῦσι τὴν γῆν ὡς στηριζομένην ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ὅτι δὲ τοῦτο εἶνε γνώμη ἀρχαιοτάτη καὶ εἰς τὸν Θαλῆτα τὸν Μιλήσιον ἀποδιδωμένη :

«ἀρχαιοτάτον λόγον ὃν φασιν εἰπεῖν Θαλῆν τὸν Μιλήσιον.»

Ἵπολείπεται ἤδη νὰ ἐρευνησώμεν κατὰ τίνα τρόπον καὶ διὰ τίνος δυνάμεως κατὰ τὸν Θαλῆν ὀφείλει νὰ ἐπιτελῆται ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος τοῦ ὕδατος, ὄντος στοιχείου γενεσιουργοῦ παντός ὑφισταμένου. Ὁ μετασχηματισμὸς οὗτος ἐπεγένετο ὡς ἀπλοῦν ἀποτέλεσμα ἀναγκαιῆς κινήσεως συμφοῦς τῆ ὕλης, ἢ διὰ παρεμβάσεως δυνάμεως κινήτικῆς καὶ διατακτικῆς διακεκριμένης ἀπὸ τῆς

(4) **Εὐσεβίου προπαρασκευῆ**. Β. XIV. 14. 14.

(5) **Μετὰ τὰ φυσικὰ**. Β. I. Κ. 3.

ύλης, ἢ τέλος δυνάμει τῆς ἐνεργητικότητος ψυχῆς τινος τοῦ κόσμου, μεμιγμένης μετὰ τοῦ συνόλου τῶν ὄντων ; Τοῦτο πρόκειται ἤδη νὰ καθορίσωμεν.

Αἱ διάφοροι δοξασίαι τῶν φιλοσόφων περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀπασχολοῦντος ἡμᾶς ἐνταῦθα εἶνε δυσσυμβίβαστοι πρὸς ἀλλήλας. Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἱστορικός, Διογένης ὁ Λαέρτιος, δὲν φαίνεται συμφωνῶν πρὸς ἐαυτὸν ὡς πρὸς τοῦτο. Διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Θαλήτος μνημονεύει ἀποφθεγμάτων, ἀποδιδόμενων κοινῶς εἰς τὸν φιλόσοφον τοῦτον, οἷα τὰ ἐξῆς :

«Πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεός· ἀγέννητον γάρ»,

«Κάλλιστον κόσμος· ποίημα γὰρ θεοῦ»,

ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁ αὐτὸς Διογένης λέγει αὐταῖς λέξεσι :

«Πρῶτος (Ἀναξαγώρας) τῇ ὕλη νοῦ ἐπίστησε... Πάντα χρήματα ἦν ἡμοῦ· εἶτα νοῦς ἔλθων αὐτὰ διεκόσμησε.»

Ἄν λοιπὸν ὁ Ἀναξαγόρας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀγνωρίσας Θεόν, ὁ Θαλῆς προγενέστερος ὢν ἐκείνου οὐδὲν εἶχεν ἐξενέγκει τὴν γνώμην ταύτην. Ὁ Κικέρων, ὅστις συχνότατα ποιεῖται μνείαν τοῦ Θαλήτος ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι, δὲν περιπίπτει εἰς ἥττον σπουδαίας ἀντιφάσεις ὡς πρὸς τοῦτο. Ὅτε μὲν φαίνεται θεωρῶν αὐτὸν συμμεριζόμενον τὰ κοινὰ τοῦ πολυθεϊσμοῦ δόγματα, ἢ καὶ ὁπαδὸν ἴσως φιλοσοφικοῦ τινος πανθεισμοῦ, ὅτε παραδείγματος χάριν λέγει ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν **Νόμων** βιβλίῳ :

«Thales qui sapientissimos inter septem fuit homines, existimat Deos omnia cernere, omnia Deorum esse plena» (6),

ὁ δὲ φαίνεται ἐξομοῖων αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀναξαγόραν καὶ τὸν Πλάτωνα, παριστὰς τὸν Θαλῆτα λέγοντα ὅτι ὑπάρχει Θεὸς διατάξας τὴν ὕλην :

Thales Milesius, qui primus de talibus rebus quaesivit, aquam dixit initium rerum ; Deum autem qui ex aqua cuncta fingeret» (7),

ὅτε δὲ τέλος διαψεύδων αὐτὸς τοὺς δύο πρώτους αὐτοῦ ἰσχυρισμοὺς καὶ πρὸ πάντων τὸν δεύτερον, ἀποδίδωσιν εἰς τὸν Ἀναξαγόραν τὴν φιλοσοφικὴν ἰδέαν ὄντος διατακτικοῦ τῆς ὕλης :

«Anaxagoras PRIMUS omnium rerum descriptionem et modum mentis infinitae vi ac ratione designari voluit» (8).

Ἰδοὺ τινες τῶν ἰσχυρισμῶν τῶν προφανέστατα ἀντιφατικῶν πρὸς ἀλλήλους. Ἐὰν λοιπὸν δὲν εἴχομεν ἑτέραν μαρτυρίαν, ἢ τὴν τοῦ Διογένης καὶ τοῦ Κικέρωνος ἵνα ὁδηγηθῶμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἢ ἀμφιβολία ἤθελεν εἶναι

(6) «Ὁ Θαλῆς, ὅστις ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐπτὰ σοφωτάτων ἀνδρῶν φρονεῖ ὅτι πάντα οἱ θεοὶ βλέπουσιν, ὅτι πάντα θεῶν εἶνε πλήρη».

(7) «Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, ὅστις πρῶτος περὶ τοιοῦτων πραγμάτων ἐποιήσατο ἔρευναν, τὸ ὕδωρ εἶπεν ἀρχὴν τῶν ὄντων, Θεὸν δὲ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος πάντα ποιοῦντα.»

(8) «ΠΡΩΤΟΣ ὁ Ἀναξαγόρας πάντων τῶν ὄντων τὴν περιγραφὴν καὶ τὸν τρόπον ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ λόγου τοῦ ἀπείρου πνεύματος.»

τὸ μόνον, ὅπερ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν. Διότι τὰ διάφορα χωρὶα τοῦ Διογένης, ἄτινα παραθέμεθα ἀνωτέρω, ἐξουδετεροῦνται ἀμοιβαίως· τὸ αὐτὸ δ' ἀπολύτως συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὰ προμνημονευθέντα διάφορα τοῦ Κικέρωνος χωρὶα. Εὐτυχῶς ὑπολείπεται ὡς καταφυγὴ εἰς τὴν κριτικὴν χωρίον τι τοῦ Ἀριστοτέλους, διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ἐπιλύσωμεν τὸ ζήτημα κατ' ἐννοίαν ἐξ ὁλοκλήρου ἀντιτιθεμένην εἰς τὴν γνώμην, ἣτις ἀξιῶσι νὰ ἀπονεύμῃ εἰς τὸν Θαλῆτα διδασκαλίαν θειστικὴν. Ὁ Ἀριστοτέλης χωρὶς νὰ λέγῃ ἀμέσως ὅτι ὁ Θαλῆς δὲν παρεδέξατο τὴν παρέμβασιν τοῦ **νοῦ** ἐν τῇ διακοσμήσει τῆς ὕλης, βεβαίως τοῦτο οὐδὲν ἤττον ἐμμέσως, λέγων ὅτι ὁ Ἀναξαγόρας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀγνωρίσας τὴν παρέμβασιν ταύτην :

«Νοῦν δὴ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον τοῦ κόσμου καὶ τῆς τάξεως πάσης οἷον νήφον ἐφάνη παρ' εἰχὴ λέγοντας τοὺς πρότερον. Φανερώς μὲν οὖν Ἀναξαγόραν ἴσμεν ἀψάμενον τούτων τῶν λόγων» (9).

Ἄν λοιπὸν ὁ Ἀναξαγόρας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ Θαλῆς προγενέστερος ὢν αὐτοῦ οὐδὲν παραπλήσιον εἶχεν ὑποστηρίξει. Οὐδεὶς λοιπὸν ὑπάρχει χαρακτῆρ θεϊσμοῦ ἐν τῇ τοῦ Θαλήτος διδασκαλίᾳ.

Ἐπειτα δ' ὅμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Θαλήτος ὑπῆρξεν ἀθειστικὴ ; Τὴν γνώμην ταύτην τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν τολμῶμεν νὰ ἀποδεχθῶμεν. Φαίνεται εἰς ἡμᾶς δυσχερὲς νὰ συμβιβάζωμεν τὸν ἀθεισμόν τοῦτον μετὰ τῶν προηγουμένως παρατεθέντων κειμένων Διογένης τοῦ Λαερτίου καὶ τοῦ Κικέρωνος, ἐν οἷς ὁ Θαλῆς μνημονεύεται ὡς διαλαβῶν περὶ Θεοῦ ἢ Θεῶν. Ἡ διδασκαλία λοιπὸν τοῦ Θαλήτος δὲν φαίνεται ἡμῖν φέρουσα τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀθεισμοῦ· ὑπολαμβάνομεν δ' αὐτὴν πολλῶ μᾶλλον πανθειστικὴν, καὶ τὴν γνώμην ταύτην θεμελιουμένην ἐπὶ πλείστον χωρίον τοῦ Κικέρωνος, τοῦ Διογένης, τοῦ Ἀριστοτέλους.

«Thales existimat omnia Deorum esse plena» λέγει ὁ Κικέρων (10). Ἄλλὰ καὶ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀποδίδωσιν εἰς αὐτὸν τὴν αὐτὴν δόξαν, ἀναφέρων ὡς ὑπὸ πάντων ἀποδοδεόμενον εἰς αὐτὸν τὸ ἀπόφθεγμα :

«Τὸν κόσμον ἔμψυχον εἶναι καὶ δαιμονίων πλήρη».

Ἀποδίδωσι δ' ἔτι αὐτῷ τὴν ἄλλην ἐκείνην γνώμην καθ' ἣν ὑπάρχει ψυχὴ διακεχυμένη πανταχόσε καὶ ἐν αὐταῖς ἔτι τοῖς σώμασιν, ἄτινα φαίνονται εἰς ἡμᾶς ἄψυχα, γνώμην θεμελιωθεῖσαν ἐπὶ τινον φαινομένων παρατηρηθέντων ἐν τισι σώμασιν, οἷα τὸ ἤλεκτρον καὶ ἡ μαγνήτις (11).

Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης δὲ ἐν τῷ περὶ **Ψυχῆς** συγγράμματι αὐτοῦ ἐκφράζεται ὡς ἐξῆς :

«Ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν εἶπερ τὸν λίθον ἐφ' ἣν ψυχὴν ἔχειν ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ» (12).

(9) Μετὰ τὰ Φυσικὰ Β. 1 κ. 3.

(10) De Legibus L. 2.

(11) Ἀριστοτέλης δὲ καὶ Ἰππίας φασιν αὐτὸν καὶ τοῖς ἄψυχαις μεταδιδόναι ψυχὰς τεχμαυρόμενον ἐκ τῆς μαγνήτιδος καὶ τοῦ ἤλεκτρον» Βλ. Διογ. Λαέρτιου.

(12) Περὶ Ψυχῆς Β. 1. 2.

Ἐν ἄλλῳ δέ τινι χωρίῳ αὐτῆς ταύτης τῆς πραγματείας δὲν ἐμφράζεται ρητότερον ἔτι ὅταν λέγῃ :

«Καὶ ἐν τῷ ὄλῳ δέ τινες αὐτὴν [τὴν ψυχὴν] μεμιχθαί φασιν, ὅθεν ἴσως καὶ Θαλῆς ᾤθη πάντα πλήρη Θεῶν εἶναι» ; (13).

Θεωρία λοιπὸν καθ' ἣν ἡ ψυχὴ θεωρεῖται **συγκεκρημένη μετὰ πάντων τῶν ὄντων** δὲν κέκτηται πάντας τοὺς χαρακτῆρας τοῦ πανθεισμοῦ ; Οὔτε λοιπὸν ὁ ἀθεϊσμός, οὔτε ὁ θείσμος, οὔτε ὁ πολυθεϊσμός ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τῆς διδασκαλίας τοῦ Θαλήτος, ἀλλ' ὁ πανθεισμός, καὶ σπεύσωμεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ χαρακτήρ οὗτος ἐξηγεῖται θαυμασίως ἐν διδασκαλίᾳ, ἥτις, ὡς ἡ τοῦ Θαλήτος, παράγεται ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ ἐν τῇ γενέσει τῆς ἐπιστήμης.

Τῷ ὄντι ἐν τῷ ζητήματι τῆς συστάσεως τοῦ σύμπαντος σύστημά τι δύναται νὰ ἔχῃ ἓνα τῶν ἐξῆς χαρακτήρων : Ἡ τὰ πάντα ἐξηγεῖται διὰ τῆς ἐνεργείας ἀναγκαιῶν νόμων πρυτανεύοντων κατὰ τὴν ἐξέλιξιν καὶ διακόσμησιν τῶν ὄντων, ὡς ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Λευκίππου, τοῦ Δημοκρίτου καὶ τοῦ Ἐπικούρου, — ἢ παραδέχεται πλείστους Θεοὺς ἰδίαν ἕκαστον κεκτημένον δρᾶσιν καὶ ἴδιον ἀξίωμα ἐν τῇ διοργανώσει καὶ διατηρήσει τοῦ κόσμου, ὡς ἐν τοῖς κοινοῖς δόγμασι τοῦ πολυθεϊσμοῦ, — ἢ ἀναγνωρίζει μοναδικὸν Θεὸν δημιουργὸν ἅμα καὶ διατάκτην τῆς ὕλης ὡς ἐν τῇ χριστιανικῇ θεολογίᾳ, — ἢ παραδέχεται Θεὸν οὐχὶ δημιουργὸν ἀλλ' ἀπλῶς μόνον κινήτην καὶ διατάκτην καὶ τελείως διακεκριμένον τῆς ὕλης, ὡς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Σωκράτους τοῦ Πλάτωνος, — ἢ τέλος παραδέχεται Θεὸν καὶ κόσμον ἀποτελοῦντα ἓν καὶ τὸ αὐτό, ἐν ἄλλοις λόγοις ἀναγνωρίζει ψυχὴν τινα τοῦ κόσμου συμφορῇ καὶ διακεχυμένην κατὰ πάντα τὰ μέρη τοῦ συνόλου :

«Ἐν τῷ ὄλῳ ψυχὴν μεμιχμένην.»

Τοιαῦται φαίνονται ἡμῖν πᾶσαι αἱ δυνατὰ γινώματι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος. Ἐκ τῶν γνωμῶν λοιπὸν τούτων ἢ παραδεχομένη πλῆθος Θεῶν, εἰς ὧν ἕκαστον ἀνήκει εἰδικὴ ἀποστολὴ ἐν τῇ διακοσμήσει καὶ διατηρήσει τοῦ σύμπαντος, ὑπάρχει ἥμισυ ἐπιστημονικῆ. Τοιαύτη λύσις δύναται μὲν νὰ ἱκανοποιῇ τὰ ταπεινὰ πνεύματα, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἀποκρουσθῇ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἀθεϊσμός δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνυψωθῇ εἰς σύστημα ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπιστήμης καὶ πολλῶ ἦττον ἔτι ὁ θείσμος, οὗ τὸ οὐσιῶδες εἶνε ἡ ἀναγνωρίσις θεοῦ οὐ μόνον διακεκριμένου ἀπὸ τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ δημιουργοῦ.

Ἡ τελευταία αὕτη φιλοσοφικὴ ἀποψις ἔμελλε νὰ προκύψῃ ἐξ ἀντιδράσεως τοῦ πνευματισμοῦ κατὰ τῆς ἀντιθέτου θεωρίας. Ὅθεν ἀρχεται γεννωμένη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, κατισχύσαντος τῶν ἀρχαίων φιλοσοφημάτων καὶ θρησκευμάτων. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν ἕτερον ἐκεῖνον θεϊσμόν τὸν παραδεχόμενον θεὸν διακρινόμενον μὲν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀλλὰ μόνον διατάκτην καὶ οὐχὶ καὶ δημιουργὸν τῆς ὕλης, ὁ θείσμος οὗτος ἐποιεῖτο διάκρισιν ἥτις δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ γένηται ἐν τῇ

ἀρχῇ τῆς ἐπιστήμης, καὶ αὕτη μάλιστα ἡ φύσις αὐτοῦ καὶ οἱ οὐσιῶδεις χαρακτῆρες κατεδίκαζον αὐτὸν νὰ μὴ δύνηται νὰ ἐπιφανῇ κατὰ τὴν γέννησιν τῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ καταστῇ ἀποτέλεσμα προόδου. Ὑπολείπεται ἄρα ὁ πανθεισμός, δηλ. ἡ θεωρία περὶ ψυχῆς τοῦ κόσμου συμφοῦς καὶ διακεχυμένης κατὰ πάντα τοῦ συνόλου τὰ μέρη. Ἡ θεωρία λοιπὸν αὕτη κατὰ λόγον τῆς ἑαυτῆς ἀπλότητος καὶ τῆς ἀναλογίας, ἣν δύναται νὰ ἐπιδειξῆται πρὸς τὴν γνῶσιν, ἣν ὁ ἄνθρωπος κέκτηται περὶ ἑαυτοῦ, συντεθειμένος ἐκ σώματος καὶ πνεύματος ἐν στενῷ συνταρισμῷ καὶ ἐν ἀρμονικῇ ἐνότῃ, ἡ θεωρία, λέγω, αὕτη ἔμελλε φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ ἐμφανισθῇ καὶ νὰ καταστῇ ἀποδεκτὴ ἐν ἀρχῇ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ πανθεισμός ἄρα ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ ἡ πρώτη λέξις τῆς ἐπιστήμης. Οὐ μόνον δὲ νὰ ὑπάρξῃ ἔμελλε, ἀλλὰ καὶ ὑπῆρξεν ἔτι διότι ἀπειδείξαμεν διὰ τεκμηρίων, ἅπερ τολμῶμεν νὰ ὑπολαμβάνωμεν ὀριστικῶς τὸ ζήτημα λύοντα, ὅτι τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ θεωρία τοῦ Θαλήτος. Ἄν δὲ ἔμελλε νὰ ὑπάρξῃ καὶ τῷ ὄντι ὑπῆρξε, ὑπάρχει ὁμοφωνία τῆς λογικῆς κρίσεως πρὸς τὰ πορίσματα τῆς πείρας, καὶ τὸ γεγονὸς ἐμπεδοῖ τὸν νόμον.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐν τῇ τάξει τῆς φιλοσοφίας, ὁ Θαλῆς προλαβὼν κατὰ τοῦτο τοὺς Πυθαγορείους φιλοσόφους διηύθυνεν ἔτι τὰς ἑαυτοῦ ἐξερευνήσεις πρὸς τὴν ἐπίλυσιν γεωμετρικῶν τινῶν προβλημάτων. Κατὰ τὸ λέγειν Διογένηος τοῦ Λαερτίου

«Παρά τε Αἰγυπτίων γεωμετρῶν μαθόντα, φησὶ Παμφίλη, πρῶτον καταγράψαι ἐπὶ ἡμικυκλίου τὸ τρίγωνον ὀρθογώνιον καὶ ὄσαι βῶν».

Ἄλλὰ εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς Παμφίλης Διογένης ὁ Λαέρτιος προσθέτει ἀμέσως τὴν γνώμην τοῦ Ἀπολλοδώρου, ὅστις ἀποδίδει τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην εἰς τὸν Πυθαγόραν. Βεβαίωτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ὁ Θαλῆς **προήγαγε** τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Φρυγῶς Εὐφῶρου, ὅστις κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Καλλιμάχου παρὰ Διογένηι τῷ Λαερτίῳ ἐπενόησε γεωμετρικὰ τινὰ σχήματα.

«Οἷον σκληρὰ τρίγωνα καὶ ὅσα γραμμικῆς ἔσται θεωρίας».

Τέλος κατὰ τὸ λέγειν Ἱερωνύμου τοῦ Ροδίου παρὰ τῷ αὐτῷ Διογένηι : «ἐξεμέτρησε τὰς πυραμίδας ἐκ τῆς σκιᾶς παρατηρήσας, ὅτε ἡμῖν ἰσομεγέθεις εἰσὶ», μέσον ἀπλοῦστατον καὶ ἀνάλογον πρὸς τὰς μεθόδους τῆς νεωτέρας γεωμετρίας, ἥτις δι' ἀπλῆς ἀναλογίας τῶν ὁμοίων τριγώνων ἐπίλυε τὸ πρόβλημα τοῦτο. Τοιαῦται φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν αἱ μαθηματικαὶ ἐργασίαι τοῦ Θαλήτος.

Τελευταῖον τὴν μονογραφίαν ταύτην διὰ παραθέσεως ἀποφθεγμάτων τινῶν, ἅτινα κατὰ Διογένην τὸν Λαέρτιον ἀπεδίδοντο κοινῶς εἰς τὸν Θαλήτηα. Ἴδου τὰ κυριώτερα αὐτῶν καθ' ἣν τάξιν παραδίδει αὐτὰ ὁ Διογένης.

«Πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεός ἀγέννητον γάρ. Κάλλιστον κόσμος· ποίημα γάρ θεοῦ. Μέγιστον, τόπος· ἅπαντα γάρ χωρεῖ. Τάχιστον νοῦς· διὰ παντός γάρ τρέχει. Ἰσχυρότατον ἀνάγκη· κρατεῖ γάρ πάντων. Σοφώτατον χρόνος· ἀνευρίσκει γάρ πάντα. Οὐδὲν ἔφη τὸν θάνατον διαφέρειν τοῦ ζῆν. Σὺ οὖν, ἔφη τις, διατί οὐκ ἀποθνήσκεις ; Ὅτι, ἔφη, οὐδὲν διαφέρει. Πρὸς τὸν πυθόμενον τί ἐγγόνει, νῦξ ἢ ἡμέρα ; Ἡ νῦξ, ἔφη, μῖξ ἡμέρα πρότερον. Ἡρώτησέ

τις αὐτὸν εἰ λήθαι θεοὺς ἀνθρώπος ἀδικῶν. Ἄλλ' οὐδὲ διανοοῦ-
μενος, ἔφη. Ἐρωτηθεὶς, τί δύσκολον; ἔφη, τὸ εἰ αὐτὸν γινῶναι· τί δ'
εὐκολόν; τῶ ἄλλῳ ὑποτίθεσθαι. Τί τὸ θεῖον; τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχον μήτε
τελευτήν. Τί δύσκολον εἶη τεβειμένος; γέροντα, ἔφη, τύραννον.
Πῶς ἂν τις ἀτυχὴν ῥάστα φέροι; εἰ τοὺς ἐγθροὺς χεῖρον πράσσον-
τας βλέποι. Πῶς ἂν ἀρίστα καὶ δικαιοῦτα βιώσαιμεν; ἔάν ἃ τοῖς
ἄλλοις ἐπιτιμῶμεν, αὐτοὶ μὴ δρῶμεν. Τίς εὐδαίμων; ὁ τὸ μὲν
σῶμα ὑγιές, τὴν δὲ τύχην εὖπορος, τὴν δὲ ψυχὴν εὐπαιδευτος.
Φίλων παρόντων καὶ ἀπόντων μεμνησθῆναι φησι. Μὴ τὴν ὄψιν καλ-
λωπίεσθαι ἀλλὰ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν εἶναι καλόν. Μὴ πλούτει,
φησί, κακῶς, μηδὲ διαβαλλέτω σε λόγος πρὸς τοὺς πίστεως κεκοι-
νωνηκότας. Οὐς ἂν ἐράνοὺς εἰσενέγκῃς, φησί, τοῖς γονεῦσι, τοὺς
αὐτοὺς προσδέξου καὶ παρὰ τῶν τέκνων».

Τέλος εἰς αὐτὸν ἀνήκει καὶ ἡ ὑποθήκη **Γνωθὶ σαυ-
τῶν**, ἣτις ἐχαραχθῆ ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ ἐν Δελφοῖς
ναοῦ καὶ ἣτις ἔμελλε νὰ καταστῇ ἡμέραν τινὰ ἢ βῆσιν
τῆς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἐπιγενομένης φιλοσοφικῆς μετα-
βολῆς. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ὑπὸ τοῦ Διογένοους τοῦ Λαερτίου
ἀναγραφόμενα ἀποφθέγματα τὰ γενικῶς εἰς τὸν Θάλητα
ἀποδιδόμενα. Βεβαίως τὰ ἀποφθέγματα ταῦτα δὲν ἀπο-
τελοῦσι σύστημα θεωρίας· ἀλλὰ διαβλέπομεν ἐνταῦθα νὰ
ὑπαυγάξωσι λάμπεις τινὲς τοῦ ἠθικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐν
ἄλλῃ φιλοσοφίᾳ ἢ ἐκείνῃ ἢς ὁ Θαλῆς ὑπῆρξεν ὁ θεμελιω-
τής, ἐν τῇ σχολῇ τῶν Πυθαγορείων, ἔμελλε νὰ ρίψῃ αἰγλή-
εσαν λάμπιν καὶ νὰ προσκλήσῃται ἐν αὐτῇ τῇ Ἰωνίᾳ ἀ-
νάπτουξιν τινα ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θαλήτος καὶ κυρίως
ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἀρχελαίου.

(Τέλος)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΤΗΣ ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΗΣ ΑΞΟΝΑ

(Συνέχεια. Ἰδε τὸ προηγούμενον φύλλον).

Τὴν θεωρίαν ταύτην ἐφαρμόζων ἐπὶ τοῦ πλανήτου
Ἀφροδίτης, ἀνεῦρε διὰ μαθηματικῶν ὑπολογισμῶν τῶν
ἀποτελεσμάτων τῆς τριβῆς, τῆς ἐπιβραδυνούσης τὴν περι-
στροφικὴν κίνησιν, τὰ ἐξῆς δύο συμπεράσματα. Μάλιστα
δι' ἰδίων φράσεων ἰδοὺ τί λέγει ὁ κ. Αἰγινήτης. «Δι' ὑπο-
λογισμῶν βασιζομένων ἐπὶ τῶν ἐπιβραδυντικῶν ἐνεργειῶν
τῆς ἡλιακῆς ἔλξεως ἐφθάσαμεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1) Ἡ ἐκ τῆς πάλιροίς τριβῆ ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης
ἦτο τόσον ἰσχυρὰ ὥστε ἐλαττοῦσα διαρκῶς τὴν περιστρο-
φικὴν κίνησιν αὐτῆς κατέστησεν ἀδύνατον τὴν γέννησιν
δορυφόρων. 2) Ἡ μέχρι σήμερον ἐνεργεία τῆς τριβῆς ταύ-
της εἶνε τοσαύτη ὥστε ὁ χρόνος τῆς περιστροφῆς τῆς
Ἀφροδίτης περὶ τὸν ἄξονά της κατέστη περίπου ἴσος πρὸς
τὸν χρόνον τῆς περιφορᾶς αὐτῆς περὶ τὸν Ἥλιον».

Ἐχει δὲ τοσαύτην πεποίθησιν εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς
μαθηματικῆς ἀναλύσεως, ὥστε δὲν θὰ ἀμφεβάλλεν οὐδαμῶς
περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐργασίας του, ἂν ἡ θεωρία
τοῦ Laplace περὶ τῆς γενέσεως τῶν πλανητῶν
ἦτο ἤδη ἐντελῶς ἀποδεδειγμένη ἐπιστημονικῶς.

Καὶ περὶ μὲν τῆς τελείας ἑλλείψεως δορυφόρου εἶχε

πεισθῆ δι' ἰδίων παρατηρήσεων, ὡς λέγει, περὶ δὲ τοῦ
χρόνου τῆς περιστροφῆς δὲν κατώρθωσε διὰ τῶν ἀτελῶν
ὀργάνων τοῦ ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν νὰ ἐπιτύχῃ τῶν πο-
θουμένων ἀποτελεσμάτων καὶ διὰ τῆς παρατηρήσεως.

Ἄλλ' ἀντίθετος καὶ πολέμιος τῶν νεωτέρων θεωριῶν,
αἵτινες ἀποπέμπουσι τὰς περὶ ἡμερησίας στροφῆς γνώμας
τοῦ Schroeter, de Vico καὶ λοιπῶν, ἀντεπεξέρχονται ὁ
γάλλος Bouquet de la Graye καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ ἀ-
στεροσκοπεῖου τῶν Βρυξελλῶν Niesten ἐπὶ ἐρευνῶν καὶ ἐρ-
γασιῶν ἰδίων στηριζόμενοι.

Ὁ Bouquet ἐξ ἐνός στηρίζεται ἐπὶ τῆς μεγάλης πυ-
κνότητος τῆς ἀτμοσφαιρας ἐν τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ δεινύει ὅτι
δὲν εἶνε εὐκολος ἡ παρατήρησις κηλίδων ἐν τῇ Ἀφροδίτῃ
πρὸς καθορισμὸν τῆς περιστροφῆς. Καὶ ἀφορμώμενος πρὸς
τοῦτο ἐκ τῶν ἰδίων ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ πλαν-
νήτου διὰ τοῦ Ἥλιου, ἀναβιβάζει τὸ ὕψος τῆς ἀτμοσφαι-
ρας εἰς 120 χιλ., τὴν δὲ πυκνότητα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας
αὐτῆς εἰς πίεσιν τοσαύτην, ὥστε δύνανται τὰ ἀέρια νὰ
φθάσωσιν ἐν τῇ **κροιδίῳ** καταστάσει. Πρὸς βεβαίωσιν
λαμβάνει τὴν διαθλαστικότητα ἐν τῇ γήινῳ ἀτμοσφαιρᾷ
εἰς ὕψος 26 χιλ. καὶ πίεσιν 3 ἑκατομ. Ἐνταῦθα ἡ δια-
θλαστικότης ὑπὸ γωνίαν προσπτώσεως 80° εἶνε 12'' ἦτοι
τὸ $\frac{1}{2}$ τῆς ἐπιτῆς γήινης ἐπιφανείας. Ἄρα ἐν τῇ Ἀφροδίτῃ
εἰς ὕψος 126 χιλ. ἡ πίεσις θὰ εἶνε 3 ἑκατομ., εἰς 96 χιλ.
θὰ εἶχε 76 ἑκατομ. Καὶ ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψει, λέγει, τὴν
διπλασίαν κατὰ τὴν ἑντασιν θερμοκρασίαν, ἣν παρα-
κωλύει νὰ ἐξαφανισθῇ διὰ τῆς ἀκτινοβολίας ἡ μεγάλη πυ-
κνότης τῆς ἀτμοσφαιρας, καὶ τὴν μεγάλην ἐξάτμισιν,
πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι εἶνε ἀδύνατον διὰ τοῦ πυκνοῦ
πέπλου τῶν ἀτμῶν νὰ διακρίνωμεν σημεῖα ἡπειρωτικὰ
τούτέστιν κηλίδας.

Πολλὰς δυσκολίας παρατηρεῖ ἐπίσης ὅτι παρεμβάλλει
ἡ γήινη ἀτμόσφαιρα ἐν τῷ διερχομένῳ φωτὶ, καθιστῶσα
δύσκολον τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τοῦ πλανήτου καὶ τῆς
περιστροφῆς.

Ἐτέρα ἀντίκρουσις ἀφορῶσα ἰδίᾳ τὴν θέσιν τοῦ ἄξο-
νος τῆς Ἀφροδίτης προέρχεται ἐκ τῶν ἰδίων ἐρευνῶν ἐπὶ
τῆς διαβάσεως τοῦ πλανήτου. Ἐξετάζων καὶ κατα-
μετρῶν τὰς πολυαριθμοὺς φωτογραφίας, ἃς ἔλαβε κατέ-
ληξεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

Ἡ σφαιρικότης εἶνε τελεία ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς
Ἀφροδίτης. Ἐμφανίζονται ὅμως καὶ προεξοχαὶ ἀξιοση-
μειῶτοι ὧν ἡ μάλλον προεξέχουσα ἔχει κατ' αὐτὸν ὕψος 51,
βάθος 61 χιλ. ἐπίσης ὀρίζει καὶ τὴν θέσιν ἄλλων τεσσάρων
προεξοχῶν. Ἐκ τῶν δύο θέσεων, τὰς ὁποίας θὰ εἶχεν ὁ ἄξων
τῆς στροφῆς κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Schiaparelli
καὶ τὴν τῆς ἡμερησίας στροφῆς τοῦ de Vico, ἀναζητῶν
τὴν διάταξιν τῶν προεξοχῶν τούτων ἐξάγει ὅτι πιθανώ-
τερα εἶνε ἡ παράλληλος θέσις τοῦ ἄξονος τῆς Ἀφροδί-
της πρὸς τὸν ἄξονα τῆς στροφῆς τῆς γῆς.

(Ἐπεται τὸ τέλος.)

N. ΔΑΜΒΟΥΝΕΛΛΗΣ.